

Експрес-методика нейропсихологічного обстеження дітей за Л.С.
Цвєтковою

(Л.С. Цветкова. Методика нейропсихологічної діагностики дітей, 2002)

Обстеження дітей дошкільного та молодшого шкільного віку слід починати з вивчення уміння вступати в контакт, вербального спілкування, з вивчення особистості, емоційно-вольової сфери, умінь та навичок, можливостей «психологічної впрацьовуваності» дитини або, навпаки, тенденції до зниження працездатності, а також з вивчення зони найближчого розвитку.

1. Бєсїда

Інструкція: Давай ми з тобою поговоримо. Я тебе запитуватиму, а ти відповідатимеш. Але можеш і ти мені ставити запитання.

а) Скажи, будь ласка, як тебе звать, повне ім'я та прїзвище? Як звати твоїх батьків? Бабусю та дїдуся? Брату, сестру? Як звать твою вчительку? (данї питання допоможуть визначити, наскїльки дитина володїє загальними вїдомостями про себе, свою сїм'ю та найближче оточення)

б) Навїщо ти сюди прийшов?

в) Як ти думаєш, у тебе все добре – і пам'ять, і увага, і мовлення? Чи тебе щось турбує? (Ставлення дитини до своєї дїяльностї, критичнїсть.

г) Ти хочеш навчатися у школі? Тобї подобається вчитися у школі? Що тобї особливо подобається? (Система інтересів, емоційне ставлення до школи, до навчальної дїяльностї)

Аналіз симптомів та можливих помилок

Тест спрямований на дослідження:

- усного експресивного діалогічного мовлення, запасу лексики та конструкцій речень зв'язного мовлення, на дослідження розуміння зв'язного мовлення;
- вміння вступати в контакт, комунікабельність;
- сфери інтересів та знань;
- системи відносин, емоцій, особистості;

- орієнтування в місці та часі, загального орієнтування в предметному та соціальному світі;
- безпосереднього запам'ятовування;
- міміки особи, інтонаційного ладу мовлення;
- особистості, інтересів, обсягу та змісту знань;
- пізнавальних інтересів, їх вибірковості;
- відстроченої мимовільної вербальної пам'яті.

д) Які навчальні предмети тобі подобаються? Які не подобаються? Чому? Що подобається дивитися по телевізору? (Пізнавальні інтереси, мотиви діяльності).

е) Чи любиш ти грати з дітьми? У тебе є друг? Подруга? Кого ти найбільше любиш? Які книжки любиш читати? (Система відносин. Емоції. Пізнавальні інтереси)

Аналіз симптомів та можливих помилок

- зниження рівня обсягу знань може говорити про ті чи інші кіркові зони мозку;
- несформованість емоційно-вольових процесів, неадекватність поведінки та ін. може свідчити про незрілість підкіркових структур мозку, медіальних скроневих структур мозку, корково-підкіркових зв'язків із впливом на лобну кору.

ж) Вибач, я забула, про що зараз тебе спитала? А на початку розмови про що ми говорили? (Вербальна відстрочена пам'ять).

2. Міміка

Як ти покажеш обличчям, що дуже веселий? А як покажеш, що ти сумний чи зовсім сумний?

Аналіз симптомів та можливих помилок

Несформованість мімічного способу вираження емоцій дозволяє думати про зацікавленість стовбурових структур мозку із впливом на кору правої півкулі.

3. Впізнавання емоцій

Скажи, який настрій у дітей на картинках?

Аналіз симптомів та можливих помилок

Проблеми впізнавання емоцій можуть бути пов'язані з незрілістю медіальних відділів скроневих зон правої півкулі. Труднощі називання їх відповідним словом виникають при слабкості чи незрілості зв'язку скроневої кори лівої півкулі з підкірковими структурами.

4. Сфера образів-уявлень

Намалюй себе.

Досліджується уява, його рівень та психологічний зміст.

5. Уява

Намалюй те, що хочеш. Намалюй те, що можна намалювати із кружка, квадрата, трикутника.

Аналіз симптомів та можливих помилок

Сформованість цих сфер пов'язана з повноцінністю лобних систем мозку та зони ТРО.

Довільна діяльність

6. Піднімання руки на стимул

Коли я стукну 1 раз, ти швидко піднімеш руку. (Тест спрямовано дослідження довільної діяльності, її організації, стійкості, вербальної пам'яті, перемикання).

Аналіз симптомів та можливих помилок

Можливі помилки: нестійке запам'ятовування інструкції, уповільнене виконання, інертність, персеверація, дефекти перемикання. При помилках можлива дисфункція лобних, задньолобних, лобно-скроневих зон мозку. При грубих помилках можлива незрілість стовбурових структур мозку.

7. Конфліктна довільна діяльність. Рухова сфера

Кулак-палець

Я піднімаю палець, а ти у відповідь маєш підняти кулак і відразу опустити. А якщо я підніму кулак, ти мусиш одразу підняти палець і одразу опустити.

Аналіз симптомів та можливих помилок

Можливий ехопрактичний рух – на піднятий кулак піднімає кулак, на піднятий палець піднімає палець. Персеверація. Ці помилки виявляються при ураженнях чи дисфункціях лобових зон мозку, при грубому порушенні – незрілість стовбурових структур із впливом лобову кору.

8. Копіювання за зразком

На аркуші паперу у велику клітинку малюються геометричні фігури (квадрат, трикутник, будиночок). Дитина має намалювати такі ж фігури з урахуванням кількості клітин.

Аналіз симптомів та можливих помилок

Необхідно стежити за процесом копіювання:

- чи дивиться дитина на зразок,
- чи підраховує кількість клітин, якими треба проводити лінії,
- контролює чи ні свої дії,
- чи порівнює свій малюнок із зразком, чи звертає уваги зразок і замінює довільну задану діяльність звичним спонтанним малюванням. При зниженні довільної діяльності, заміні її звичними діями або хаотичними, можна думати про слабкість чи дисфункцію кори лобових зон мозку.

9. Динамічний праксис. Кулак-ребро-долоня. Рухова сфера

Роби як я. Дивись уважно.

(Проба спрямована на дослідження виконання рухової програми діяльності)

Аналіз симптомів та можливих помилок

Помилки: незасвоєння програми, пропуск елемента, персеверації руху (вертикального та горизонтального). Увімкнення мови може регулювати, а може й не регулювати правильність виконання дії. У цьому випадку можлива дисфункція лобових часток мозку.

10. Графічна проба «Парканчик»

Продовжуй малювати паркан так само, як у мене, зверни увагу на малюнок.

Аналіз симптомів та можливих помилок

Можливі персеверації, контамінації, неутримання програми. Можливі дисфункції задньолобових зон кори лівої півкулі.

11. Реципрокна координація

Дивись і роби руками як я (по черзі: кулак-долоня, кулак-долоня)

Аналіз симптомів та можливих помилок

Дискоординація рухів чи відставання лівої чи правої руки та інших. пов'язані з незрілістю чи органічним ушкодженням мозолистого тіла.

12. Праксис пози

Роби як я (витягування 2-3, 2-5, 2, 5 пальців руки, кільце з 1, 2 пальця, 1-5 пальців та ін).

Аналіз симптомів та можливих помилок

При дзеркальних помилках (замість 2 пальця 5й, замість 5го - 2йі ін) можлива патологія тім'яно-потиличних відділів кори півкуль. Грубе порушення виконання проб пов'язане з дисфункцією чи незрілістю стовбурових структур мозку.

13. Просторовий праксис. Проби Хеда

Роби руками так, як я роблю. Я підніму праву руку, і ти підіймай праву і т.д. давай спробуємо (дається зразок)

Аналіз симптомів та можливих помилок

Помилки: заміна лівої руки правої та навпаки, спотворення напрямку руху. Усі помилки – це помилки просторового характеру. Включення уваги суттєво не змінює можливості дитини. Можлива зацікавленість тім'яно-потиличних зон мозку.

Гнозис. Акустичний гнозис

14. Фонематичний слух:

- повторення звуків;
- знаходження літер, відповідних звукам;
- повторення слів, що починаються з опозиційних фонем.

Інструкція: повторюй за мною звуки: Б, П, Х, Г, Т, Д, О, Р; ба-па, па-ба, та-да-да-та. Знайди букву П, тепер Б і т.д. Повторюй за мною: сірка-зірка, кит-кіт, миска-мишка, бант-бинт, жабка-шабка, діжка-дітка, мак-бак-лак-так.

(Проби спрямовані на дослідження мовленнєвого слуху, повторення слів, серій слів, на слухомовленнєве запам'ятовування та відтворення. Перевіряється в основному фонематичний слух)

Аналіз симптомів та можливих помилок

Можливі помилки: заміни опозиційних звуків, літеральні та вербальні парафазії, нестійкість запам'ятовування слів. Всі ці помилки можуть говорити про дисфункцію середньої та верхньої скроневої звивини кори лівої півкулі. Якщо будуть лише заміни опозиційних звуків, то це дисфункція зони Верніке. Можуть бути помилки і через дефекти моторної ланки (кінетичної та кінестетичної) в мовленні (заднілобні та нижньотемні зони кори мозку).

Просторовий гнозис

15. Змальовування просторових фігур

Інструкція: намалюй стіл, куб, будиночок. А тепер змалюй. Уважно дивися на мої малюнки та змальовуй (стіл, куб, будиночок).

Аналіз симптомів та можливих помилок

Площинні малюнки говорять про несформованість просторового сприйняття та уявлення. Такий дефект можливий при незрілості зони ТРО лівої та правої півкуль. Він говорить про несформованість інтелекту.

Пам'ять

16. Слухомовна пам'ять. Відтворення попередніх слів

Згадай, які слова ти повторював, а літери згадаєш?

17. Загальна відстрочена пам'ять.

Згадай, що ми робили, які завдання ти виконував.

(Досліджується відстрочена слухо-мовленнєва пам'ять слів, з якими дитина діяла і відстрочена загальна пам'ять).

Аналіз симптомів та можливих помилок

Помилки відтворення говорять про дисфункцію стовбурових структур мозку. Правильні відповіді говорять про зрілість (безпеку) кіркових скроневих систем.

Мовлення. Номінальна функція мовлення

18. Називання предметів (або предметних картинок)

Назви те, що намальовано на картинці, яку тобі покажу.

Аналіз симптомів та можливих помилок

Затримки актуалізації слів-найменувань, заміна слів (вербальні чи літеральні парафазії) персеверації. Труднощі називання предметів та помилки в'язані з незрілістю скронево-тім'яних та заднілобних зон кори лівої півкулі.

19. Включення пропущених слів у речення

(«На березі... сидить рибалка та... рибу». «За партою сидить... і пише...»)

Я скажу речення, але в ній буде пропущені деякі слова. Ти маєш вставити в речення пропущені слова. А тепер повтори речення. Додай потрібні слова у це речення.

(Досліджується активний вибір слова, облік контексту та змісту заданої речення (мовлення та мовленнєве мислення).

Аналіз симптомів та можливих помилок

Зниження рівня розвитку мовлення – обсягу словника, інтервербальних зв'язків слова у реченні, несформованість промови лише на рівні пропозиції, труднощі синтаксування можуть говорити на користь слабкості чи дисфункції лобно-скроневих відділів кори лівої півкулі.

20. Слухомовна пам'ять

2 пари по 3 слова: вікно-хліб-вітер, пиріг-колодязь-сокира

Я говоритиму тобі слова, ти повинен їх запам'ятати. Пізніше я питатиму. Повтори перші три слова. Тепер повтори другі три слова.

(Досліджується слухо-мовленнєва пам'ять в умовах гомогенної інтерференції)

Аналіз симптомів та можливих помилок

Можливі помилки: перестановка слів у кожному ряду, зменшення кількості слів у ряду, контамінація рядів, вербальні парафазії, вплетення інших слів, заміна слів першого ряду словами другого та навпаки. Все це говорить про підвищену гальмівність мовленнєвих слідів про ретро- та проактивне гальмування. При порушенні безпосереднього запам'ятовування слів можна думати про незрілість стовбурових структур мозку. Порушення відстроченого запам'ятовування слів може говорити про незрілість кори скроневих відділів лівої півкулі мозку.

Інтелект

21. Переказ оповідання

Я тобі прочитаю оповідання, а ти його запам'ятай, постарайся зрозуміти, а потім перекажеш (після переказу дитину запитують, у чому сенс оповідання чи чого вчить оповідання).

Аналіз симптомів та можливих помилок

Можливі помилки:

- Помилки пам'яті: незапам'ятання змісту, часткове відтворення;
- Помилки мислення: нерозуміння змісту, нерозуміння змісту;
- Мовленнєві помилки: бідна нерозгорнута мова, бідна лексика, короткі фрази.

Помилки можуть говорити про дисфункцію лобових зон кори лівої півкулі.

22. Четвертий зайвий

Тут на картці 4 предмети, але один із них зайвий. Знайди його і скажи, чому він зайвий.

23. Малюнок сім'ї

Зараз я вийду, а ти відпочинь і намалюй свою сім'ю і себе.

(Досліджується афективна сфера, роль сім'ї у формуванні негативних емоцій)

24. Вільне малювання

А тепер намалюй, що хочеш.

(Досліджується афективна сфера, уява, інтелект)

Неповнота проб на вивчення мови поповнюється тими тестами, що були використані для дослідження діалогу, слухо-мовленнєвої пам'яті та ін. Неповнота проб на вивчення інших сфер психічної діяльності також поповнюється багатозначністю проб. Наприклад, тест на назву картинок одночасно досліджує і розуміння слів і т.д.

Таким чином, експрес-методика дозволяє провести нейропсихологічне обстеження в більш короткий час і досліджувати:

- вміння та навички самовираження (відтворення емоцій, міміка, виразні рухи рук, тіла);

- вміння малювати та виражати у малюнку систему відносин, сформованість (несформованість) образів-уявлень, уяву (невербальну);

- уміння тлумачити (пояснювати) свої малюнки, почуті оповідання;

- вміння малювати: зміст малюнка та його чіткість відображають і ступінь розвитку усного мовлення, та ступінь готовності до письмового;

- рухові навички – точність, плавність та координацію рухів, зорово-моторні координації, динаміку;

- здатність до вербального спілкування;

- здатність вступати в бесіду, підтримувати діалог;

- здатність до співпраці.

Відомості про навички, вміння, здібності дитини та робота з тестами дозволяють

скласти уявлення про сформованість (несформованість) тих чи інших ВПФ. Незважаючи на стислість, експрес-методика дозволяє досліджувати предметні дії. тести на всі види праксису, ступінь сформованості довільної діяльності та гностичних процесів різної модальності (акустичне, зорово-предметне, просторове сприйняття), мнестичні процеси. Увага не досліджується спеціально, а про його стан робиться висновок на підставі попередніх видів діяльності. Мовлення вивчається нейропсихологом у процесі всього обстеження, так як у всіх тестах можна виявити стан розуміння мовлення (інструкцій), діалогічного мовлення, складу лексики, фразового мовлення та ін.

Якісний та кількісний аналіз виконання завдань дозволить виявити синдроми несформованості ВПФ, виділити фактор, тобто знайти причину труднощів розвитку психіки у дитини.

Спосіб кількісної обробки матеріалів

Можна використовувати крім головного якісного аналізу дефекту та кількісний аналіз. Ми пропонуємо просту систему, яка була розроблена у лабораторії О.Р. Лурії.

Виконання тестів оцінюється за чотирибальною системою за допомогою чотирьох цифр 0, 1, 2, 3.

0 - це практично правильне виконання всіх тестів без помилок;

1 – це 25 % помилок та 75 % правильно виконаних тестів;

2 – це 50% помилок та 50% правильно виконаних тестів;

3 – це 100% помилок під час виконання тестів.

Підрахунок відсотків помилок по кожному тесту дає можливість побудувати криву, якої буде відображено на момент обстеження розподіл симптомів у синдромі та його ядро. Обстеження в динаміці корекційної роботи може показати динаміку змін ВПФ, тенденцію змін, взаємодію ВПФ у процесі корекційної роботи, найбільш слабкі та сильні сторони